

Fundamentinės ugdymo problemos Antano Maceinos pedagogikoje

Elvyda Martišauskienė

Profesorė socialinių mokslų (edukologijos)
habilituota daktarė
Vilniaus pedagoginio universiteto
Edukologijos katedra
Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius
Tel. (8-5) 279 00 42
El. paštas: edukologija@vpu.lt

Straipsnyje nagrinėjamos A. Maceinos pedagoginės idėjos, apimančios žmogaus sampratą, grindžiamą struktūriniais komponentais (kūnu, psichika ir dvasia), atskleidžiama pedagoginės sąveikos esmė ir ypatumai, atskiriantys pedagoginį veiksmą nuo pedagoginio vyksmo, išryškinamas svarbiausių ugdymo funkcijų – lavinimo ir auklėjimo – pobūdis, suponuojantis skirtingus pedagogo vaidmenis, aptariami vaisingieji ugdymo momentai.

Pagrindiniai žodžiai: žmogaus dimensijos, pedagoginė sąveika, lavinimas, auklėjimas, vaisingieji ugdymo momentai.

Įvadas

Šviesiausi įvairių epochų žmonės vienaip ar kitaip savo gyvenimą susiejo su pedagogika, nes jai skirta, kaip sako A. Maceina, brautis į „pačias žmogaus bei gyvenimo gelmes“ (Maceina, 2002, p. 387). Todėl filosofo (Sokratas), vyskupo (J. A. Komenskis), teisininko (K. Ušinskas), daktaro (J. Korčakas), žemdirbio (J. Pestalocis), rašytojo (J. W. Goethe) ir t. t. išsilavinimas ar statusas sujungiamas su pedagogikos teorija ir praktika. Tarp iškiliausių Lietuvos pedagogų visų pirma minėtini S. Šalkauskis ir A. Maceinos, mokytojo ir mokinio, vardai, kloję tvirtus teorinius ir meto-

dologinius pamatus glėžnai pedagoginei mintčiai, o kartu aiškias žmogaus ugdymo gaires ateinančioms kartoms.

A. Maceinos kūrybinio kelio, vėliau išsiliesio filosofine ir poetine žmogaus pajauta, pradžia nukreipta į fundamentinių pedagoginių idėjų paiešką, atskleidžia jų filosofines, ontologines bei psichologines ištakas, remiamas žymiausias Vakarų Europos mokslo pasiekimais. Taip dar kartą po jėzuitų organizuoto švietimo bei Edukacinės komisijos veiklos Lietuvos pedagoginė mintis grąžinama į klasikinę europinį lygmenį atsispiriant to meto modernioms pedagoginėms srovėms, su-

reikšminančioms vieną ar kitą (mokinių aktyvumą, darbą ir t. t.) ugdymo aspektą, neižvelgiant visos kultūrinės terpės poveikio. Tačiau dėl susiklosčiusių politinių aplinkybių A. Maceinos idėjos iš esmės liko neįgyvendintos.

Tenka pripažinti, kad ir atkūrus Nepriklausomybę tik „Tautinis auklėjimas“ greitai rado kelią į Lietuvos skaitytoją, nes akivaizdžiausiai atliepė atgimstančios Lietuvos idėjas. Kaip žinoma, keli A. Maceinos straipsniai pedagogine tematika yra išspausdinti M. Karčiauskienės ir K. Pečkaus sudarytoje, mažu tiražu prastai išleistoje „Lietuvos pedagogikos istorijos chrestomatijoje“ (1996), kuri prieinama tik Vilniaus pedagoginio universiteto studentams, o VIII raštų tomas (2002) labiau patraukia filosofų dėmesį. Tad Lietuvos pedagogams dar reikia atrasti A. Maceiną, gebėjusį plačiame kontekste išžvelgti žmogaus tapsmo kontūrus, pranokstančius laiko matmenis ir sergstinčius nuo fragmentinio ugdymo proceso traktavimo, kuris, įsigalint laisvojo ugdymo paradigmai, keičiantis ugdymo technologijoms, atsirandant naujiems laikotarpio iššūkiams, kelia naujų pavojų ugdymo teorijai ir praktikai. Todėl tyrimo **problema** siejama su ugdymo pamatinių idėjų, aktualių šiuolaikinei mokyklai, paieška A. Maceinos pedagoginiame palikime.

Tyrimo **objektu** pasirinkti A. Maceinos straipsniai: „Lavinimas ir auklėjimas“, „Ugdytojas ir ugdytinis“, „Vaisingasis momentas ugdyme“, „Ugdymas kaip kūryba“, „Pedagoginio santykiavimo problema“, ir kt.

Straipsnio **tikslas** yra atskleisti A. Maceinos *sisteminį – analitinį* požiūrį į žmogaus ugdymą(si), apimantį: a) žmogaus sampratą, grindžiamą jo struktūriniais komponentais, b) pedagoginio veiksmo ir pedagoginio veiksmo ypatumus, siejamus su metodologinėmis

prieigomis, c) pagrindinių ugdymo funkcijų esmę, d) ugdymo proceso veiksmingumą.

Tyrimo **metodologija** grindžiama fenomenologiniu ir antropologiniu požiūriais į ugdymo realybę, kurioje žmogus traktuojamas kaip fizinės, psichinės ir dvasinės sklaidos subjektas, tampanti būtybė. Taikomi kritinis bei sisteminis mokslinės literatūros analizės metodai.

Žmogaus samprata: fizinės, psichinės ir dvasinės dimensijų subordinacija

Kaip rodo pedagogikos istorija ir dabarties situacija, daugiausia problemų kyla dėl ugdymo *objekto* nesupratimo. Negalima tikėtis veiksmingo ugdymo, jei nesuvokiama, kokie parametrai skiria žmogų nuo kitos gyvosios gamtos, kokios yra žmogaus galios ir kaip jos funkcionuoja, implikuoja tarpusavio sąveiką ir santykius su išoriniu pasauliu.

A. Maceina laikosi neotomistinės filosofijos sampratos ir žmogų laiko tampančia būtybe, išryškina jo vidinius procesus, vykstančius *fizinėje, psichinėje* ir *dvasinėje* sferose, kurie tik vėliau reiškiasi išviršiniaisiais ženklais. Pasak autoriaus, fizinė sfera, *kūnas*, yra gimdymo padarinys. Todėl išreiškia rūšiai būdingus ypatumus, juos individualizuoja bei aktualina ir taip realizuoja potencines galias. „Kūno tapimas savo esmėje yra ne kas kita, kaip pratęstasis jo gimimas“ (Maceina, 2002, p. 489), teigia A. Maceina. O *dvasinis* žmogaus pradas yra „ne gimdymo, bet tiesioginės dieviškosios kūrybos padaras“ (ten pat, p. 489), kuris kyla iš nebūties. Autoriaus nuomone, „Dievas nubrėžia pagrindines gaires ir sukuria dvasią, kaip asmeninį pradą. Bet kad iš šitos užbraižos pasidarytų *asmenybė* – tam reikia pačios dvasios prisidėjimo“ (ten pat, p. 490). *Psichinė* žmogaus sritį A. Maceina laiko dvasinės ir

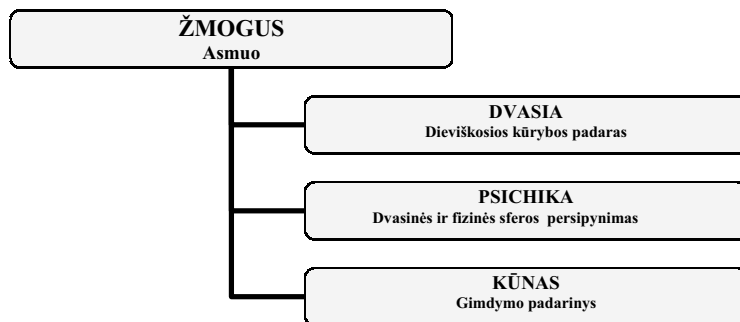
fizinės sferos junginiu. Tai, kas yra dvasiška, tarsi laukia, kol atsiras fizinis pamatas jiems pasireikšti (pav.).

Tokia A. Maceinos *žmogaus* sampratos plėtotė leidžia išskirti tris žmogaus sandaros dimensijas, suprasti jų ištakas bei išskirti jų tapumą sąlygojančius veiksnius. Taip suprantamai žmogiškai būčiai ugdymo aspektu svarbūs keli momentai: dvasinis pradas, žmogaus kaip asmens pagrindas, yra ne gamtinės prigimties; jis yra neužbaigtas, todėl reikalingas paties asmens prisidėjimo, kitaip, autokreacijos; kad ji vyktų, būtina ugdytojų pagalba, pirmučiausia nukreipta į dvasinę sferą; psichinių ir fizinių galių tobulinimas sietinas su dvasinių galių sklaida. Todėl visas ugdymas kreiptinas į autentišką savęs kūrimą. Kitaip sakant, ugdymas slėpingai susitinkas Kūrėjas ir du kūriniai – ugdytojas ir ugdytinis, kurdami vienas kitą ir save, taip įgyvendina dar Platono išvalgą, kad „nėra nieko dieviškesnio kaip ugdymas“ (ten pat, p. 413). Akivaizdu, kad svarbiausia ugdymo žymė – kūrybiškumas, nes „ugdymas yra žmogaus kūrimas per žmogų ir žmoguje“ (ten pat, p. 503) ir tikrąją savo esmę atskleidžia ne pagalba fizinio prado sklaidai, ne psichinės srities lavinimui, bet žmogaus dvasios kūrimui, autokreacijos žadinimui, žmoniškumo įprasminimui.

Žvelgiant iš dabarties horizonto, akivaizdu, kad asmens tapimo išvalgos, plėtojamos psichologų (Allport, 1998), filosofų (Wojtyła, 1997) darbuose, neapsilenkia su A. Maceinos požiūriu, tik jį daugiau išskleidžia. A. Maceina dvasinio prado svarbiausią požymį – *laisvę* saisto su kūryba, nes siekia parodyti autokreacijos svarbą, o K. Wojtyła – su tiesa, padėdamas suvokti, kaip dieviškasis pradas sąžinės fenomenu sudaro prielaidas *laisvei* žmogiškai, tai yra sąlyčiui su *tiesa*, kūrybiškai reikštis, transcenduoti tikrovę. Pažymėtina, kad minėtas autorius, aptardamas psichinę asmens dimensiją, taip pat nurodo, kad ji tam tikru būdu susieta, integruota su kūnu, bet pati savaime nėra kūnas. Tai, pasak K. Wojtyłos, yra pagrindas samprotauti „apie sielos ir kūno santykį arba, dar tolesniame etape – apie dvasios ir materijos santykį“ (ten pat, p. 276), atskleisti žmogiškos būties pilnatvę.

Pedagoginio veiksmo ir pedagoginio veiksmo sąsajos bei pagrindai

Gilios A. Maceinos išvalgos apie pedagoginio veiksmo ir *vyksmo* ypatumus, nes ugdymas yra „pirmutinis veikimas, kurio įtakon patenka tarpas žmogus“ (Maceina, 2002, p. 487). Tik, skirtingai nuo kitų veiklos formų, ugdymas yra

Pav. Žmogaus sandara pagal A. Maceiną

tai, kur susitinka du asmenys, kurie sudaro pedagoginę sąveiką. Apskritai „ugdomas veikimas yra galimas tik todėl, kad žmogus sugeba savo vidaus gyvenimą perkelti į kito asmens vidų ir pats priimti aplinkos įtaką“ (ten pat, p. 453). Todėl „kiekviena ugdytojo įtaka, kiekvienas suaugusio žmogaus veikimas čia gali eiti tik per ugdytinio vidų ir gali kristalizuotis tik ugdytinio viduje“ (ten pat, p. 450). Toks sąlytis saistomas su tarpasmenine difuzija, kuri gali būti trejopa: *kaip medžiagos* (elektromagnetinis laukas), *kaip gyvūno* (gyvybinis laukas) ir *kaip dvasios* (dvasinis laukas, kuriame ir vyksta metafiziniai dalykai). Jie prasideda asmens viduje, išeina į paviršių, o tada jungiasi su kitų žmonių tokiais laukais, taip savo asmens gyvenimą perkeldami į jų dvasią. Ugdomoji įtaka tampa ypač vaisinga, kai susijungia su *meile* ugdytiniui, nes tada greičiau išspinduliuojami vidaus nusiteikimai į aplinką, sužadindami ugdytinių atsakymą, išleidimą į savo vidų. Kaip pažymi A. Maceina, ugdoma ne tik patarimais, pamokymais ar skatinimais, bet ir „nesąmoninga įtaka, kuri plaukia iš ugdytojo žodžių, iš jo balso, iš jo gestų, iš viso jo privataus ir kasdienio gyvenimo“ (ten pat, p. 454), kitaip – visu asmeniu. Be to, ugdymo objektas ir subjektas susilieja, nes difuzijos procese dalyvauja abi pusės. Kartu autorius persergsti, į kokias ugdymo ypatybes reikia atkreipti dėmesį, kad ugdymas neišnyktų *kasdienių sąveikų sraute*, nes jos vyksta tokiu pat pagrindu, ir dėl jų išviršinio panašumo daugelis žmonių, net šių laikų pedagogų, nesuvokia ugdymo esmės, vykumą palaikydami veikimu.

Ugdomas veikimas visų pirma glūdi žadindamas ugdymo *tikslingumą* ir *sąmoningumą*. A. Maceina pabrėžia, kad ugdytojas turi pakilti aukščiau, į „nesąmoningą tarpasmeninę sferą“ ir iš veiksnio tapti veikėju, „ugdytojo veiksmą koncentruojančia jėga“ (ten pat,

p. 457). Bet tai atsitinka, kai ugdytoją ir ugdytinį jungia trečiasis pradas, vertybės, kurios gali būti tautos, valstybės, Dievo, partijos, klasės ir t. t. valia. *Ugdytojo sąmoningumą* autorius sieja su bendru ugdytinio nusistatymu, ugdytojo ir ugdytinių santykių pobūdžiu bei ugdytojo atsakingumu. Be to, ugdytojo tikslingumas ir sąmoningumas iš esmės yra nukreipti į asmenį, o asmeninė difuzija nukreipiama į bendruomenę, kuri yra tikslingos ir sąmoningos sąveikos palaikytoja, bet „tikrasis ugdymas visados yra individualinis veikimas. Kolektyvas, kaip toks, negali nei ugdyti, nei būti ugdomas“ (ten pat, p. 470). Kartu pažymėtina, kad visais laikais žymiausias ugdymo institucijas yra sukūrę individualūs asmenys.

Kita vertus, A. Maceina sutelkia dėmesį į *ugdytinio veiklumą*. Kaip minėta, žmogus visose sferose tampa, tai yra keičiasi iš vidaus, bet, dvasios dėka jis yra itin aktyvus ir receptyvus, gali pats save apipavidalinti. *Ugdytinio veiklumas* siejamas su jo prigimties atsiskleidimu ugdytojo įtakai ir veikliu prisiimtojo turinio perkūrimu. Šis dvasinis poreikis daugiausia išryškėja *jaunystėje*, kai atrandamas ne tik pasaulis, bet ir savasis Aš. Todėl, autoriaus nuomone, ugdymas jaunystėje ypač reikalingas.

Svarus A. Maceinos indėlis į pedagoginės sąveikos ištakų atskleidimą. Autorius plačiai analizuoja nelygstamą vertybių vaidmenį pedagoginei sąveikai, ryškindamas jį kaip autoriteto ir pasitikėjimo ontologinį pagrindą. O psichologiniai noro tobulinti ir tobulintis pamatai, siejami su pedagogine meile, tėra sąlyga patekti į ugdytinio sielos gelmes, kad būtų galima paregėti ugdytinio vertybes, „jo vidaus įvykius atgaivinti savyje“ (ten pat, p. 443).

Taigi, pedagoginis veiksmas išsiskiria tikslingu, sąmoningu pedagoginiu veikimu, sužadinančiu ugdytinio vidinį ir išorinį veiklumą. Svarbu pabrėžti, kad A. Maceinos įžval-

gos aktualios dabarties pedagogikai keletu aspektų. *Viena*, dažnai ugdytinio savarankiškumas, aktyvumas sutapatinamas su metodologiniu principu, bet neįvertinama ontologinė žmogaus dvasios paskirtis. „Ugdytojas savo iniciatyva ugdomąjį veiksma pradeda. Bet jį veda jau abu: ugdytojas ir ugdytinis. O jį atbaigia ugdytinis pats vienas“ (ten pat, p. 440). Todėl aktyvieji mokymo metodai gali būti veiksmingi tik suvokiant ontologinius ugdymo pamatus bei laikantis jų logikos, o ne vien išorinio veiklumo. *Antra*, iškreipiami vertybiniai ugdymo pamatai. Švietimo politikos lygmeniu vertybės iškeliamos. Antai Švietimo įstatyme pirmiausia nurodoma, kad svarbu „išugdyti kiekvienam jaunuoliui vertybines orientacijas, leidžiančias tapti doru, siekiančiu žinių, savarankišku, atsakingu, patriotiškai nusiteikusių žmogumi“ ir t. t. (Švietimo įstatymas, 2004). Bene naujausiame dokumente „Dėl mokymosi kryptių pasirinkimo galimybių didinimo 14–19 metų mokiniams modelio aprašo patvirtinimo“, ŠMM ministro pasirašytame 2008 metų kovo 15 dieną, teigiama, kad reikia pritaikyti ugdymo turinį taip, kad „kiekvienas mokinys pagal savo poreikius ir išgales bręstų kaip asmenybė, ugdytųsi pilietinę ir tautinę savimone, įgytų kompetencijų, būtinų tolimesniam mokymuisi ir prasmingam, aktyviam gyvenimui šiuolaikinėje visuomenėje“. Tačiau Mokytojo profesijos kompetencijos apraše nurodoma, jog „mokytojo profesijos kompetencijos apima *bendrakultūrinę, profesines, bendrąsias ir specialiąsias kompetencijas*“ (Mokytojo profesijos kompetencijos aprašas, 2007). Toliau minimos kompetencijos išskleidžiamos mokėjimo ir sugebėjimo lygiu. Tačiau vertybinės nuostatos, nors aprašo pradžioje nurodomos, toliau nedetalizuojamos. Kitaip tariant, Lietuvos mokytojų kompetencijos aptakiausiai atskleidžia vertybių vietą jose, kai šios pedago-

giniame darbe yra svarbiausios. Be to, nei per būsimųjų pedagogų atranką, nei rengiant asmenybės aspektai nėra keliami. Todėl ir kompetencijų, kurių struktūrinis komponentas yra vertybinės nuostatos, ugdymas strigs, nes pedagogo asmenybė, kaip negiliai suvokiamas, neišmatuojamas darinys pragmatiniam pasauliui lieka tik išorinis reliktas. *Trečia*, vientisas ugdymo vyksmas suskaidomas į aktualesnius laikotarpio epizodus, sureikšminamas kritinio mąstymo, refleksyvusis ugdymas ar kiti technologiniai atžvilgiai. Kaip pažymi A. Maceina, „žmogus tampa ugdytoju ne dėl refleksijos, bet dėl intencijos. Refleksija yra būtina ugdymo pasiekimui ir pažangai. Bet ji nebūtina pedagoginiam ethos“ (Maceina, 2002, p. 460), kuris suprantamas kaip „iš pedagoginės situacijos kylanti ir į *aukštesnę pradžią* atsižėmusi pastovi lytis, kuria reiškiasi subrendusio žmogaus, kaip ugdytojo, veikimas“ (ten pat, p. 459). Dažnai ir ontologinė pasitikėjimo atrama užleidžia vietą psichologinei (nuoširdumui, draugiškumui) pasitikėjimo sąlygai. Tad A. Maceina kalba dabarties pedagogams, primindamas fundamentinių dalykų vietą ugdymo procese, kurie nors ir kita retorika akivaizdūs kuriant ugdymo strategijas, bet dar ieško kelių į ugdymo praktiką.

Lavinimo ir auklėjimo funkcijų susipynimas

Sisteminis priėjimas ypač svarbus aptariant svarbiausias *ugdymo funkcijas*. Pabrėžtina, kad A. Maceinos straipsnis „Lavinimas ir auklėjimas“ itin aktualus dabartinei pedagogikai, nes iš esmės atskleidžia ugdymo funkcijų esmę, lavinimo ir auklėjimo funkcijų ribas bei pedagogo vaidmenį lavinant ir auklėjant. Reikalas tas, kad dabartiniai pedagogikos vadovėliai dažnai apsiriboja išoriniais lavinimo ir auklė-

jimo požymiais, o jei pasiekia jų ontologines ištakas, tai nerodo šių funkcijų sąsajų, pedagoginio poveikio galimybių. A. Maceina aiškiai teigia, kad lavinimas ir auklėjimas skiriasi ne tuo, kas veikiama, nes ir vienu, ir kitu atveju veikiamas žmogus kaip asmuo, o tuo, kaip veikiama. Svarbiausi lavinimo reikalavimai: a) surasti formą (tai, ką norima pateikti mokiniams, „lavinimo gėrybės visados turi būti atrenkamos iš aukščiausių kultūros laimėjimų“, tobulai įkūnijančių formas) (Maceina, 2002, p. 397), b) ją (formą) sujungti su savimi (sudvasinti) ir c) pasiūlyti mokiniams. Kitaip sakant, lavinimas yra pagalba asmeniui apibrėžti savo galias, o pedagogas tampa tarpininku tarp medžiagos ir mokinio. Lavinimo apimties laukas – visos žmogaus galios, bet kiekviena jų tobulinama atskirai.

O štai auklėjimas yra „žmogiškosios idėjos realizavimas asmens branduolyje arba asmens centro sutvarkymas pagal šios idėjos reikalavimus“ (ten pat, p. 403). Kitaip sakant, auklėjimas yra pagalba žmogui apipavidalinti save ne pagal išorinį, svetimą pradą, o „pagal idealinės žmogaus prigimties reikalavimus“ (ten pat, p. 403). Todėl auklėjimas nukreiptas į asmenį, kaip visų galių šeimininką, „išvidinį žmogų, ... tai, kas žmoguje visados yra tarsi dieviškosios šviesos atspindys, kurios niekas negali išnaikinti – net didžiausios nuodėmės, net didžiausi nusikaltimai“ (ten pat, p. 404), kad jis pajėgtų suvaldyti savo galias, suvienyti, persmelkti jas, kaip pasakytų K. Wojtyła, tiesos (sąžinės) galia. Todėl auklėjimas, priešingai negu lavinimas, eina iš vidaus į išorę ir visas žmogus esti arba išauklėtas, arba ne. Auklėjimas remiasi vertybėmis, kur yra įkūnytos gyvenimo normos, tiksliau, vertybės. Pedagogo auklėjimo vaidmuo taip pat skirtingas – „subrendusio žmogaus dvasia tiesioginiu būdu formuoja bręstančio žmogaus dva-

sią“ (ten pat, p. 409), tai yra veikia gyvu savo pavyzdžiu, gyva savo asmenybe, atsivėrimu, nukreiptu į išvidinį ugdytinio veiklumą. Kaip pasakytų psichologas E. V. Subbotskis (1975), filosofas J. L. Navickas (1988) ir kt., auklėtinis turi ugdytojuje pamatyti save, bet ne tokį, koks jis yra dabar, o tokį, koks norėtų būti. Tad tenka pritarti A. Maceinos minčiai, kad „auklėjimas atbaigia pedagoginį veikimą, atbaigia taip pat ugdymą ir taip parengia žmogaus dvasią, kad ji pati gali toliau dorintis, vadinasi, kurti pačią save ir tuo būdu patenkinti autokreatinį savo likimą“ (Maceina, 2002, p. 411).

Taip suprantamas lavinimas ir auklėjimas ne tik padeda suvokti šiuolaikiniam ugdymui keliamus tikslus (kaip minėta, valstybiniuose dokumentuose auklėjimas keliamas į pirmą planą), bet sykiu atskleidžia strategijas, kaip reikėtų jungti lavinimo ir auklėjimo funkcijas, ar kodėl plačiai propaguojamos strategijos (aktyvaus, reflektivaus mokymosi, kritinio mąstymo ugdymo) negali tenkinti ugdymo tikslų, nors Bendrosios programos juos nuolat nurodo, nes jie labiau pritaikyti tik lavinamajai funkcijai įgyvendinti.

Vaisingieji ugdymo momentai

Šiuolaikinius pedagogus gali patraukti A. Maceinos mintys apie *sensitivity* momentus, kada aukščiausiu lygiu realizuojamos ugdymo, lavinimo ir auklėjimo funkcijos, kai „pedagoginė įtaka ypatingai ir giliai paliečia ugdytinio sielą ir apsireiškia kaip jos pačios veiksmas“ (Maceina, 2002, p. 511). Tokio poveikio ištakas autoriui nurodo Sokrato metodas, kuris susieja ieškojimą, įtampą ir išsprendimą. Juos autorius vadina vaisingaisiais momentais ir atskirai analizuoja. Tai *pažinimo* vyksmas, kai „prasmė esti suvokiama ne palaipsniui ir ne dalimis (nes ji yra neskaidoma), bet visa vienu sy-

kiu“. Tada „mokytojo uždavinys atskleisti mokinio sielą“, o mokinio uždavinys – „atskleisti mokytojo pateikto turinio prasmę“. Taigi mokymas ir mokymasis susilieja: „atsivėrusi dvasia ima į save atsivėrusią prasmę ir ją sutapdo su išvidiniu savo pasauliu“ (ten pat, p. 516).

Dorinimą svarbu suprasti taip, kad kiekvienas dorinis aktas yra viso asmens keitimas. Todėl turi iš paties asmens kilti ir paties asmens būti atliekamas: išorinis dorinis reikalavimas sutapdomas su savo asmens gelmėse randamu prigimties įstatymu ir išreiškiamas kaip asmeninis noras nesukeldamas pasipriešinimo.

Estetinio ugdytojas turi padėti atgimti kūriniiui ugdytinio dvasioje. Kitaip sakant, paskatinti ugdytinį tarsi suskaidyti kūrinį ir iš naujo jį sukurti, nes estetiškas išsilavinimas yra įgyjamas „tik atgaminant tai, kas vyko estetiinių gėrybių kūrimo metu“ (ten pat, p. 517).

Vadinasi, visais atžvilgiais (pažinimo, dorinimo, estetinio) „vaisingojo momento metu ugdytojo ir ugdytinio sąveika pasiekia aukščiausią laipsnį“ (ten pat, p. 516). Kartu pažymėtina, kad šiais santykiais siekiama skirtingo sąlyčio su teikiama gėrybe. Todėl pedagoginė pagalba yra skirtinga ir pedagogas turi ją suvokti, kad galėtų tinkamai teikti sukurdamas palankias situacijas mokinio dvasios pažintinėms, kūrybinėms ar refleksinėms galioms reikštis, pažadinti individualų ieškojimą *pažinimo, doros, grožio* srityse.

Išvados

A. Maceina atskleidžia fundamentines ugdymo idėjas, susietas su ugdymo(si) objektu, pedagoginės sąveikos ypatumais, ugdymo funkcijomis, vaisingaisiais ugdymo momentais.

Žmogaus sandarą sudaro fizinė, psichinė ir dvasinė sferos. Pastaroji yra žmogiškosios būties centras, kylantis iš Kūrėjo, ir ugdytojų padedamas jis užtikrina autokreaciją bei visų galių subordinaciją.

Pedagoginė sąveika grindžiama ontologiniais, psichologiniais, pedagoginiais pagrindais ir išsiskiria ugdytojo bei ugdytinio veikimo tikslingumu, sąmoningumu, abipusiu veiklumu, rėmimusi vertybėmis ir lemia efektyvų holistinį ugdymą(si) nesureikšmindama kiekvieno ugdymo proceso komponentų.

Svarbiausios ugdymo funkcijos – lavinimas ir auklėjimas – skiriasi pedagoginės pagalbos ugdytiniais pobūdžiu. Lavindamas pedagogas atlieka tarpininko vaidmenį tarp ugdymo turinio ir ugdytinio: suranda tinkamą medžiagos formą, ją sujungia su savimi (sudvasina) ir pasiūlo ugdytiniais, kad jie apsibrėžtų savo galias. Lavinimo plotmė – visos asmens galios, tik kiekviena atskirai atskleidžiamos. Auklėdamas pedagogas tiesiogiai atsiveria ugdytiniais, prakalbina juos, skatina norą atsigręžti į aukščiausias vertybes, kurių ištakos prigimtyje, kad jomis galėtų įprasminti savąjį Aš. Auklėjimas užbaigia ugdymą.

Tiek lavinant, tiek auklėjant vaisingasis momentas būna tada, kai pedagoginis veikimas pasiekia asmens centrą Aš ir pažadina individualų ieškojimą *pažinimo, doros, grožio* srityse bei jų esmės atskleidimą konkrečiose situacijose.

A. Maceina praėjusio šimtmečio ketvirtajame dešimtmetyje kėlė pedagogines problemas, neprarandančias aktualumo ir šių laikų pedagogams, ypač kai atmetami ontologiniai ugdymo pamatai ir pernelyg sureikšminami fragmentiniai ugdymo proceso komponentai.

LITERATŪRA

- Allport G. Tapsmas. Vilnius: Vaga, 1998.
- Karčiauskienė M., Pečkus K. Lietuvos pedagogikos istorijos chrestomatija. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 1996.
- Dėl mokymosi krypčių pasirinkimo galimybių didinimo 14–19 metų mokiniams modelio aprašo patvirtinimo. SMM 2008-03-15 Nr. ISAK-715.
- Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai XI–XII kl. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2002.
- Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas. Vilnius, 2004.
- Maceina A. Ideologiniai šių dienų pedagogikos pagrindai // A. Maceina. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis, 2002. P. 343–389.
- Maceina A. Lavinimas ir auklėjimas // A. Maceina. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis, 2002. P. 390–411.
- Maceina A. Pedagoginio santykiavimo problema // A. Maceina. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis, 2002. P. 439–449.
- Maceina A. Ugdytojas ir ugdytinis // A. Maceina. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis, 2002. P. 450–486.
- Maceina A. Ugdymas kaip kūryba // A. Maceina. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis, 2002. P. 487–507.
- Maceina A. Vaisingasis momentas ugdyme // A. Maceina. Raštai. T. VIII. Vilnius: Mintis, 2002. P. 511–520.
- Mokytojo profesijos kompetencijos aprašas. SMM 2007-01-15 Nr. ISAK-54 (2).
- Navickas J. L. Vertybės ir dorovė: Moralinės filosofijos pagrindai. Roma, 1988.
- Wojtyła K. Asmuo ir veiksmas. Vilnius: Aidai, 1997.
- Субботский Е. В. Исследования морального развития ребенка в зарубежной психологии // Вопросы психологии. 1975, № 6.

FUNDAMENTAL EDUCATION PROBLEMS IN ANTANAS MACEINA'S PEDAGOGY

Elvyda Martišauskienė

Summary

A. Maceina reveals fundamental educational ideas related to the object of education and development, peculiarities of pedagogical interaction and functions of education and prolific moments in education.

On the basis of neothomistic philosophy, the author differentiates physical, psychical and spiritual spheres in the human structure. The latter is considered to be the core of the human entity rising from the Creator, which ensures auto-creation and subordination of all the powers with the help of an educator.

A. Maceina substantiates the pedagogical interaction on ontological, psychological and pedagogical foundations and emphasises the purposiveness, consciousness, mutual activeness, appeal to values of educator-learner interaction without giving prominence to separate components of the education process.

According to the author, the key functions of education, that is, development and upbringing differ in the nature of pedagogical assistance to a learner. In the development process an educator acts as a mediator between the content and the learner: s/he finds

the most appropriate form of the material, spiritualises and presents to the learners to enable the latter to format them. The plane of the development comprises all the powers of personality with their own individual formatting. In the process of upbringing, an educator uncloses himself/herself, stimulating their learners to uncloset and to turn to the highest values, whose origin is hidden in their nature, and to format the own self. Upbringing finalises education.

The prolific moment occurs while developing and educating when the pedagogical effect reaches the core of personality, the own self and evokes the individual search for *the true*, *the moral* and *the beautiful* in certain situations.

The pedagogical problems raised by A. Maceina in the 4th decade of the last century do not lose their topicality in modern times, especially, when ontological fundamentals of educations are eliminated and too much prominence is given to fragment components of education process.

Keywords: human structure, pedagogical interaction, education, process of upbringing.

Įteikta: 2008 06 30

Priimta: 2008 09 05